

فنون و روشهای ارزشیابی آموزشی

(مفاهیم، نظریه ها و الگوهای کاربردی)

مؤلف:

دکتر حمید والایی شریف

سرشناسه	:	والایی شریف، حمید، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدیدآور	:	فنون و روش‌های ارزشیابی آموزشی (مفاهیم نظریه‌ها و الگوهای کاربردی) تألیف حمید والایی شریف.
مشخصات نشر	:	تهران: کتاب آزاد، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۲ ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۸۲۵-۲۲-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فینا
یادداشت	:	کتابنامه: ۱۳۹-۱۴۰.
موضوع	:	آموزش و پرورش -- ارزشیابی
موضوع	:	Educational evaluation
موضوع	:	پیشرفت تحصیلی -- ارزشیابی
موضوع	:	Promotion (School) -- Evaluation
موضوع	:	ارزشیابی -- روش‌شناسی
موضوع	:	Evaluation -- Methodology
موضوع	:	آموزش و پرورش -- آزمون‌ها -- ارزشیابی
موضوع	:	Educational tests and measurements -- Evaluations
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۶ ف۹/۲ و ۷۵/۷۵ LB۲۸۲۲
رده‌بندی دیویی	:	۳۷۹/۱۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۸۱۶ ۷۸

نام کتاب	:	فنون و روش‌های ارزشیابی آموزشی (مفاهیم، نظریه‌ها و الگوهای کاربردی)
مؤلف	:	دکتر حمید والایی شریف
ناشر	:	تهران: کتاب آزاد
ناشر همکار	:	فرهنگ‌نما
طراح جلد	:	احمد شهبازی
صفحه‌آرایی	:	قلم‌نگار (معمری ۶۶۴۹۶۰۳۵)
نوبت چاپ	:	اول ۱۳۹۶
تیراژ	:	۱۰۰۰ جلد
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۸۲۵-۲۲-۵
قیمت	:	۱۶۰۰۰ تومان

آدرس انتشارات و مرکز بخش: خیابان انقلاب، خیابان روانمهر بین فخرآزی و دانشگاه پلاک ۷۳ واحد ۳

تلفن تماس: ۶۶۴۷۷۵۰ آدرس اینترنتی: Mazdakbook@yahoo.com

فهرست مطالب

۱۱.....	پیشگفتار.....
۱۵.....	فصل اول: مبانی و مفاهیم اساسی ارزشیابی آموزشی و درسی.....
۱۷.....	مفهوم ارزشیابی.....
۱۹.....	مفاهیم اساسی مرتبط با ارزشیابی آموزشی.....
۱۹.....	آزمون.....
۱۹.....	اندازه‌گیری.....
۲۰.....	ارزشیابی آموزشی.....
۲۰.....	تفاوت ارزشیابی و اندازه‌گیری.....
۲۱.....	ارزیابی.....
۲۱.....	ارزشیابی و پژوهش.....
۲۲.....	آزمودن.....
۲۲.....	سنجش.....
۲۲.....	امتحان.....
۲۳.....	ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
۲۳.....	اهداف ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
۲۴.....	اصول اساسی ارزشیابی آموزشی.....
۲۶.....	اصول ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
۲۹.....	مسائل ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
۲۹.....	بی‌توجهی ارزشیابی به مجموعه هدفها.....
۲۹.....	محدود ساختن امتحانات به روش‌های کتبی و شفاهی.....
۲۹.....	توجه نکردن به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان.....
۲۹.....	تأثیر منفی امتحانات.....

۳۰	تأکید بر نمره
۳۰	کارکردهای عمده‌ی ارزشیابی
۳۲	معیارهای عمده یک نظام ارزشیابی مطلوب آموزشی
۳۲	پیشنهادهای برای بهبود ارزشیابی آموزشی و درسی
۳۵	فصل دوم: انواع ارزشیابی آموزشی و درسی
۳۶	انواع ارزشیابی از لحاظ شیوه اجرا
۳۷	ارزشیابی از طریق مشاهده
۳۷	مشاهده از لحاظ عمق و دقت
۳۷	مشاهد از لحاظ مکان یا داخلی بودن
۳۷	مشاهده از لحاظ مقیاس
۳۸	مشاهده مستقیم یا غیرمستقیم
۳۸	ارزشیابی از طریق انجام کار
۳۸	ارزشیابی از طریق آزمون شفاهی
۳۹	ارزشیابی از طریق آزمون کتبی
۳۹	آزمون‌های میزان شده (استاندارد)
۴۰	آزمون‌های معلم ساخته (پیشرفت تحصیلی)
۴۲	نکات کلیدی در تهیه سوالات صحیح و غلط
۴۲	نکات کلیدی در تهیه سوالات جور کردنی
۴۲	نکات کلیدی در تهیه سوالات چندگزینه‌ای
۴۳	نکات کلیدی در تهیه سوالات تکمیل کردنی
۴۳	نکات کلیدی در تهیه سوالات تشریحی (باز پاسخ)
۴۴	انواع ارزشیابی از لحاظ زمان مورد اجرا
۴۴	ارزشیابی اولیه (سنجش آغازین)
۴۵	ارزشیابی تکوینی
۴۵	کارکردها و وظایف ارزشیابی تکوینی
۴۶	راهبردهای عملی برای ارزشیابی مستمر پیشرفت تحصیلی
۴۸	ارزشیابی پایانی
۴۸	انواع ارزشیابی از لحاظ موضوع ارزشیابی
۴۸	ارزشیابی از دانشجویان و دانش آموزان (فراگیران)

- ۴۹..... ارزشیابی از برنامه‌های درسی و مواد آموزشی
- ۵۰..... ارزشیابی از پروژه‌ها و برنامه‌های آموزشی
- ۵۱..... ارزشیابی از آموزشگاه
- ۵۲..... ارزشیابی از کارکنان آموزشگاه
- ۵۳..... دسته‌بندی ارزشیابی آموزشی با توجه به ملاک مورد استفاده
- ۵۳..... ارزشیابی وابسته به ملاک
- ۵۴..... ارزشیابی وابسته به هنجار
- ۵۴..... ارزشیابی کمی
- ۵۵..... نقاط ضعف ارزشیابی کمی (۲۰ تا ۲۰۰)
- ۵۶..... ارزشیابی توصیفی (کیفی)
- ۵۸..... ویژگی‌های ارزشیابی توصیفی
- ۶۰..... اهمیت ارزشیابی کیفی (توصیفی)
- ۶۱..... پیامدهای ارزشیابی توصیفی (کیفی)
- ۶۱..... تغییر و تاکید از ارزشیابی پایانی به ارزشیابی تکوینی
- ۶۱..... تنوع بخشی به ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات
- ۶۱..... تغییر در ساختار کارنامه
- ۶۲..... تغییر در مرجع تصمیم‌گیرنده درباره ارتقای دانش‌آموزان
- ۶۲..... کوشش برای یادگیری در مقابل کوشش برای نمره
- ۶۲..... آثار و فواید کلی ارزشیابی
- ۶۲..... استفاده از نتایج ارزشیابی برای بهبود طرح آموزشی
- ۶۳..... تاثیر ارزشیابی بر عملکرد یادگیرندگان
- ۶۳..... تاثیر ارزشیابی بر یادگیری دانش‌آموزان
- ۶۵..... خلاصه فصل
- ۶۷..... فصل سوم: الگوهای ارزشیابی آموزشی و درسی
- ۶۹..... انواع الگوهای رایج در ارزشیابی آموزشی و درسی
- ۷۰..... الگوی ارزیابی تحقق یافتن هدف‌ها
- ۷۱..... الگوی ارزیابی مبتنی بر ملاک‌های درونی
- ۷۳..... الگوی ارزیابی مبتنی بر ملاک‌های برونی
- ۷۳..... نظرات اسکریون در مورد ارزیابی برنامه درسی

الف: متغیرها و ملاک‌های مربوط به هدف‌های آموزشی	۷۴
دانش	۷۴
فهم یا درک	۷۴
نگرش (انگیزه / ارزش‌ها / احساس)	۷۵
توانش (توانایی‌های غیرذهنی)	۷۵
ب: مشاهده متغیرهای ملاک	۷۶
دانش	۷۶
فهم	۷۶
نگرش	۷۶
توانش	۷۶
ج: پیگیری آموختن در طول زمان	۷۷
د: اثرات ثانوی	۷۷
الگوی استیک	۷۸
جدول داده‌ها در الگوی استیک	۷۹
الگوهای ارزیابی برای تسهیل تصمیم‌گیری	۸۲
الگوی استافل بیم (یا الگوی سیپ CIPP)	۸۲
ارزیابی زمینه‌ها و هدف‌ها	۸۴
ارزیابی درون داد	۸۴
ارزیابی فراگرد	۸۵
ارزیابی برون داد	۸۶
الگوی مرکز مطالعات ارزیابی (CSE)	۸۶
سنجش نظام	۸۷
طراحی برنامه	۸۷
اجرای برنامه	۸۸
بهبود برنامه	۸۸
تصدیق برنامه	۸۹
الگوی اعتبار سنجی	۹۰
الگوی ارزیابی کریک پاتریک	۹۲
الگوی ارزیابی اختلاف یا ناهمخوانی	۹۴

۹۵.....	مدل آزمایشی اجتماعی
۹۵.....	مدل ارزشیابی واکنشی / پاسخگویانه
۹۵.....	مدل ارزشیابی تبادلی / مراوده ای یا اجرای عمل
۹۵.....	مدل رویکردهای تخصصی / کارگاهانه در ارزشیابی
۹۵.....	مدل ارزشیابی بعنوان روشنگری
۹۶.....	مدل ارزیابی مبتنی بر خبرگی
۹۶.....	مدل ارزیابی مبتنی بر مدافعه / قضایی
۹۶.....	مدل ارزشیابی مشارکتی
۱۰۱.....	فصل چهارم: گزارش نتایج مطالعات ارزشیابی
۱۰۲.....	انواع گزارشهای ارزشیابی
۱۰۳.....	چگونگی گزارش نمودن اطلاعات و نتایج ارزشیابی
۱۰۵.....	ساختار گزارش ارزشیابی
۱۰۶.....	نکاتی چند در تدوین گزارش ارزشیابی
۱۰۷.....	فصل پنجم: مورد شناسی کاربردی "نوعهای ارزشیابی"
۱۱۲.....	اعتبار بخشی برنامه های تربیت معلم
۱۱۳.....	رتبه بندی موسسه های آموزشی
۱۱۴.....	اجزاء کیفیت یا استانداردها
۱۱۴.....	برنامه درسی
۱۱۴.....	کادر آموزشی و پژوهشی
۱۱۵.....	دانشجویان
۱۱۵.....	منابع و تسهیلات
۱۱۵.....	ارزیابی و بازنگری و تجدید نظر در برنامه
۱۱۵.....	استانداردها
۱۲۸.....	اصلاحات آموزشی بر اساس ارزشیابی در سوئد
۱۳۴.....	واژه نامه
۱۳۹.....	منابع
۱۳۹.....	الف) منابع فارسی
۱۴۰.....	الف) منابع لاتین

پیشگفتار

کتاب حاضر که تحت عنوان «فنون و روش‌های ارزشیابی آموزشی» پیش روی خوانندگان محترم بویژه دانشجویان رشته‌های مختلف علوم تربیتی، دانش پژوهان، کارشناسان منابع انسانی و آموزش سازمانها قرار دارد، حاصل مطالعات، تحقیقات و تجربیات علمی و عملی نگارنده در خلال سالهای طولانی تدریس دروس علوم تربیتی در دانشگاهها و موسسات آموزش عالی و همچنین فعالیت در زمینه ارزشیابی، برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش و بهسازی منابع انسانی در سازمان‌ها می‌باشد. براین اساس در این کتاب سعی گردیده نگاه جامعی به فرایند ارزشیابی آموزشی صورت گیرد و علاوه بر طرح و تبیین مبانی و مفاهیم اساسی ارزشیابی آموزشی، اصول و کارکردهای ارزشیابی، مهم‌ترین و جدیدترین الگوهای کاربردی موجود در زمینه ارزشیابی آموزشی و درسی نیز در فصل دوم کتاب ارائه گردد. این موضوع به نوبه خود بویژه برای کارشناسان آموزشی سازمانها، دانشجویان، معلمان و دانش پژوهان رشته‌های مختلف می‌تواند بسیار مفید بوده و درجه جدیدی را در جهت کاربردی، اختصار، مباحث، تئوریک ارزشیابی آموزشی و درسی به روی آنها بگشاید. با توجه به ویژگی فوق، امید است این کتاب بتواند مورد استفاده کارشناسان آموزش و بهسازی منابع انسانی سازمانها، محققان و دانش پژوهان قرار گیرد. همچنین با توجه به مطابقت سرفصل مباحث مطرح شده با نیاز دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های مختلف علوم تربیتی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی، به عنوان منبع درسی نیز توصیه می‌گردد. بدین است مطالعه آن برای سایر علاقمندان و دست‌اندرکاران حوزه آموزش که تحصیلات دانشگاهی آنها در زمینه آموزش نبوده و میخواهند با توسعه شناخت حرفه‌ای و تخصصی خود در حوزه ارزشیابی آموزشی، کیفیت برنامه‌های آموزشی و درسی خود را ارتقاء داده و در نهایت به صورت موفقیت آمیز و اثربخشی، به اهداف آموزشی و تربیتی نایل شوند، بسیار موثر خواهد بود. درخاتمه ضمن آرزوی توفیق برای کلیه دست‌اندرکاران آموزش، دانش پژوهان، صاحب‌نظران و اساتید بزرگوار، تقاضا دارم چنانچه نقطه نظر خاصی دارند، نقطه نظرات و دیدگاههای سازنده خود را در راستای بهبود کتاب در چاپهای بعدی، از طریق ایمیل¹ به اینجانب ارسال نمایند.

حمید والایی شریف

تابستان ۱۳۹۶

¹ h.valaei125@gmail.com

مقدمه

از جمله فنون تعلیم و تربیت که هیچ معلمی از آن بی نیاز نیست، آشنایی با فنون ارزشیابی و سنجش نوین می باشد. ارزشیابی از یک سو به عنوان عامل کنترل کننده تمامی عناصر تعلیم و تربیت مانند هدف، برنامه، روش و وسایل آموزشی و از سوی دیگر به عنوان روشی برای شناخت و هدایت فعالیت های تحصیلی دانش آموزان به شمار می رود. سنجش و ارزشیابی یکی از ارکان اصلی وجدایی نابینا آموزش و پرورش است. بنابراین یکی از صلاحیتهای فردی برای احراز شغل معلمی داشتن دانش نظری و مهارت عملی در زمینه ارزشیابی است. باید این مطلب مهم را در نظر داشت که دامنه پیشرفته بشری با عنایت به توسعه آموزش و پرورش خود توانسته اند پله های ترقی و توسعه سه جانبه را بپیمایند. در توسعه آموزش و پرورش ملاکها و فاکتورهای متعددی نقش دارند. مهم ترین آن نظام ارزشیابی در آموزش می باشد. آموزش را می توان به عنوان فرایند کنش متقابل معلم و دانش آموز تعریف کرد که به موجب آن تجارب مناسب یادگیری برای رسیدن دانش آموزان به هدفهای آموزش و پرورش فراهم می شود. در آموزش و پرورش سنتی ارزشیابی به عنوان آخرین مرحله در فرایند یاددهی، یادگیری تلقی می شود که در پایان دوره آموزشی برای جدا کردن دانش آموزان با توانایی یادگیری متفاوت به کار می رفت. امروزه ارزشیابی را بخش جدایی ناپذیر فرایند یاددهی - یادگیری می داند که همراه با آموزش و در ارتباط تنگاتنگ با آن، به گونه ای مستمر انجام می گیرد و به جای تاکید بر طبقه بندی دانش آموزان و مقایسه آنان با یکدیگر، هدایت یادگیری آنان را مرکز توجه خود قرار می دهد.

آموزش و پرورش فرایندی متشکل و بهم پیوسته است که تمامی اجزای آن به گونه ای سازمان یافته و در ارتباط با یکدیگر برای رسیدن به هدفی معین فعالیت می کنند. همه این فعالیت های متشکل و سازمان یافته به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار، نگرشها، علایق، تواناییها، مهارتها، طرز تلقی، اعتقادات و به طور کلی در همه ویژگی های دانش آموز صورت می گیرد. تغییراتی که بدین ترتیب در دانش آموز ایجاد می شود «هدفهای آموزش و پرورش» است. بنابراین هدفهای آموزش و پرورش آنهایی هستند که دانش آموز می کوشد که تحت

شرایط آموزشی و پرورشی و با توجه به امکانات به آنها دست یابد. برای رسیدن به هدفهای آموزش و پرورش فعالیت‌هایی باید صورت گیرد. کلیه فعالیت‌هایی که از طرف دانش‌آموز و با راهنمایی مدرسه و معلم انجام می‌شود «برنامه» نامیده می‌شود. اجرای برنامه‌های آموزش و پرورش به صورتهای گوناگون امکان پذیر است. تدریس یا آموزش عبارت است از، ایجاد شرایط مناسب آموزشی و پرورشی برای دانش‌آموزان و هدایت یادگیری آنان. چگونگی ایجاد این شرایط و نحوه اجرای برنامه‌ها «روش» نام دارد. همه امکانات و وسایلی که با توجه به هدف، برنامه، و روش‌های آموزش و پرورش به کار گرفته می‌شود، جزو «وسیله آموزشی» است. کتابهای درس و کلاس درس کتابخانه، آزمایشگاه، کارگاه، نمازخانه ... وسیله آموزشی هستند. و در پایان هر یک از برنامه‌های آموزشی، معلمان علاقمندند تا بازده فعالیت‌های آموزش و پرورش و به عبارت دیگر نتایج حاصل در رفتار دانش‌آموز را مورد بررسی و بازبینی قرار دهند تا معلوم دارند به اندازه چه هدفهای مورد نظر رسیده‌اند، این قسمت از جریان آموزش و پرورش را «ارزشیابی» می‌نامند. در ادامه: «ارزشیابی یعنی گردآوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل، مقایسه آنها با معیارهای معین و نهایتاً ارزش‌گذاری و تصمیم‌گیری در مورد آنها.»

لذا هدف، برنامه، روش، وسایل آموزشی و ارزشیابی پنج عنصر مهم آموزش و پرورش به شمار می‌روند که جریانی متشکل و به هم پیوسته را تشکیل می‌دهند و ارزشیابی یکی از ارکان مهم آموزش و پرورش و بخش جدایی‌ناپذیر آن است. ارزشیابی نظارت بر تغییرات رفتاری دانش‌آموزان به طور اخص و نظارت بر کارایی سایر عناصر آموزش و پرورش به طور اعم است. براین اساس، ارزشیابی تنها به امتحانات پایان هر یک از مراحل تحصیلی و یا پایان هر نیمسال و یا پایان ترم محدود نمی‌شود بلکه به عنوان وسیله‌ای برای هدایت مستمر یادگیری دانش‌آموزان و مقاصد گوناگون همراه با فرایند آموزش و پرورش و در جهت تسهیل تحقق هدفهای آن به کار می‌رود. رویکردهای اساسی در ارزشیابی باید به گونه‌ای باشد که متوجه هدفهای دوره تحصیلی بوده و نتایج آن به راهنمایی و انگیزش دانش‌آموزان و معلمان منجر شود و از سوی دیگر ارزشیابی نباید به طور مستقل و بدون ارتباط با سایر عناصر آموزش طراحی شود، بلکه باید با توجه به هدف‌ها، روش‌های تدریس، و به طور کلی عناصر مختلف برنامه درسی مورد توجه قرار بگیرد. لذا ارزشیابی به منظور تکمیل یادگیری‌ها و مشخص نمودن پیشرفت‌ها و بهتر شدن انجام می‌پذیرد.